

Hezreti Muhammetden öñki döwrüň jahylyýetine düşmek

Category: Kitapcy, Publisistika

написано kitapcy | 24 января, 2025

Hezreti Muhammetden öñki döwrüň jahylyýetine düşmek HEZRETI MUHAMMETDEN ÖÑKI DÖWRÜŇ JAHYLYÝETINE DÜŞMEK

Talibanyň ideologik esaslary näme?

- Onuň näcerägini din-yslam düzýär?
- Näcerägini puştun milleti düzýär?

Owganystanyň erkek awtoritarizmine-üstünligine (patriarhat) esaslanýan medeniýetini, düzgünini sap yslam düşündirişi bilen ýa-da feodalizme, tire-taýpa düzgünine daýanýan etnos bilen düşündirmek dogry bolmaz. Ne ol, ne-de bu, aslynda ikisi:

Talibanyň ideologiyasy – Deobandi esasly dini garaýşa esaslanýan şerigat hukugy formasyny puştun sosial-medeni kada-kanunlary bilen birleşdirýär.

Şonuň üçin Talibany dogry tanamak üçin sözümüziziň başyny "Deobandiden" başlalyň:

Deobandi – Hindistanyň kiçijik Deoband posýologyndaky Darul-Ulum medresesinde XIX asyryň ahyrlarynda dörän yslam-sünni taglymaty...

1857-nji ýylyň 10-njy maýy. Iňlisler ýuze çykan ýagdaýy ýaňsylamak üçin "Seboý topalaňy" diýýär...

Hindistanlylar "Birinji Hindistan Garaşsyzlyk urşy" diýýär...

"Deobandi medresesi" gozgalaňdan sekiz ýyl soň guruldy. Medresäniň düýbüni tutanlardan Muhammet Kasym Nanautawi (1832-1880) iňlis kolonializmine garşı goreşen kabin dini ulamalaryň biridir.

1919-njy ýylyň 23-nji noýabrynda Delide Deobandi hereketiniň syýasy ganaty bolan Hindistanyň musulman ulamalar jemgyýeti guruldy. Birleşen Garaşsyz Hindistany gurmak maksatly urdumşalyga-zorluga yüz urmaýan (Gandiniň Duz ýorişini goldamak ýaly) mitingleri geçirdiler.

Iňlisleri muslimanlaryň baş duşmany yqlan eden "Deobandi

medresesi" Abdylhamyt II-niň döwründen başlap, Osmanly döwleti bilenem ýakyn gatnaşyklary saklady. Meselem, medresäniň şeýhi Mahmyt Hasan Diýubendi (1851-1920) Trablusgarp söweşinde talyplaryny osmanlylara kömek etmäge çagyrdy. Birinji jahan urşunda Enwerdir Jemal paşa dagy bilen duşuşdy. Hyjazyň üsti bilen osmanly goşunyna goşulmak islänem bolsa, Mekgäniň emiri Şerif Hüseýin tarapyndan iñlislere berildi. Olaram 1920-nji ýylда ony Malta sürgün etdi...

Talibanyň pozisiýasy şumy?

• **ULY ÖWRÜLİŞIK**

Taliban sözü puştunça "okuwçylar", "talyplar" manysyny berýär. Bu sözüň düýbi Deobandi mekdebinden gaýdýar:

Sowet döwründe Owganystandan üç milliona golaý bosgun Päkistana geçdi. Olaryň aýratynam ýaşlary ýaýgyn dini okuwdan geçirildi. Emma:

Bu "dini okuw" kem-kemden Deobandi taglymatyndan tapawutlanmaga başlady. Saud Arabystanyndan Kuweýte çenli ýurtlar resmi ideologiyalaryny wagyz etmek üçin ummasyz pullary geçirip, wahhaby-selefi halkasynda ideologik okuw geçirilmegini üpjün etdi. Perdäniň aňyrsynda "uly abi" (ABŞ - t.b.) bardy:

Mysal üçin, ABŞ-nyň Halkara Ösus Birleşen Döwletler agentligi (USAID) Päkistanyň Owganystan bilen çäkleşýän ýerlerinde müñden gowrak medrese açılmagyna guramaçylyk etdi. Owganystana jihadyň dowamlylygyny ýola goýup biljek adam güýjuni taýýarlamak üçin Nebraska uniwersitetine puştun dilinde propoganda kitaplaryny ýazdyrdy. Bulary owgan bosgunlarynyň ýerleşdirilen lagerlerine we medreselere paýlatdy.

Täze "Deobandi doktrinasyna" Okeanaňyrsy goşant goşuldy!

Birküç sanysyndan başga Deobandi medreseleriniň barsy owgan emigrantlaryny okatmak üçin herekete geçirildi. Şeýlelikde:

Urşuň başky ýyllarynda Gulbeddin Hikmetýaryň "Hizb-i İslami" toparynyň we soňra "Owganystan mojahetleri" yslam birleşiginiň hatarynda söweşen "talyplar" özleri ýaly wahhaby-selefi taglymat bilen ýetişdirilen Molla Muhammet Omar (garyp puştun

daýhanynyň ogly) tarapyndan gurulan "Talibana" birigip başladylar. Şol wagt 1994-nji ýyldy.

Şondan bary-ýogy iki ýyl geçensoň, Taliban 1996-njy ýylda Kabula girdi we Owganystan Yslam Emirligini gurdy.

• **TIRE-TAÝPAÇYLYGY ÖÑE TUTMAK**

Talibanyň gysga wagtdaky "üstünliginde" ABŞ-nyň MRU (CIA), Saud Arabystanynyň GID, Päkistanyň ISI gizlin gulluklary bilen gatnaşygynyň goşandynyň az-uçuk bolmandygyny ýatdan çykarmazlyk gerek. Emma gürrüñimiz Talibanyň şu ugurdaky gatnaşyklary däl-de, onuň ideologik esaslary...

Ikilenç soramaly bolsa: Talibanyň her eden işine dinden-yslamdan tutalga gözlemek näderejede dogry? Bärde puştun tradision taýpa-patriarhat düzgüniňem täsiri az däl:

Talibanyň aglabा köpçüligi puştunlardan...

Arapça geplemeýän beýleki musulmanlar ýaly puştunlaram Kurany okaýar, emma mukaddes kitabıň özünde bolan arap diline düşünenok. Ýagny... Taliban Kurany okaýar, ýöne aň ýetirip bilenok! Ynha!... Talibanyň akyl-paýhasy ret edýän wahhaby-selefî sektasyna öwrülmeginde munuň (we ABŞ kitaplarynyň-iňlis terjimeleriniň) uly täsiri boldy.

Şeýle-de wahhaby şerigatyny aňsatlyk bilen kabul etmeklerinde puştunlaryň tradision-tireparazçylykly düşünjesiniňem rol oýnandygyny ýatdan çykaryp bolmaz. (Mysal üçin: Taliban-zenan gatnaşygy Günbatar metbugatynyň ýygy-ýygydan ullanýan propoganda serişdesidir, emma Talibanyň yslam hukugyna ýowuz formalarda düşündiriş bermeginiň puştun feodal sistemasyndan gözbaş alýandygy bilgeşleýin görmezlige salynýar!)

Hawa, agalyk sürmäge dalaşgär teoriýa sap dini hususlar bilen baglaşykly däl. Talibana diňe bir jihatçy topar däl-de, şol bir wagtyň özünde Owganystandaky feodal düzgüniň döreden puştun taýpalarynyň dinamikalary bilenem baha bermek gerek. Taliban "döwlet" düşünjesi şol sebäpli (saudlar ýaly) tire-taýpaçylykdır! Şonuň üçinem:

"Talibana arka durmak" – jahlyyete garşıy söweş yqlan edip we arap taýpalaryny birleşdirip döwlet guran Hezreti Muhammetden

(s.a.w) öñki döwrüň jahylyýetine düşmekdir.
Taryhy öñe äkiden tarapda ýer almak gerek...

Soner YALÇYN.

"SÖZCÜ" gazeti, 02.09.2021 ý. Publisistika